

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشگاه تربیت معلم آذربایجان

دانشکده الهیات

گروه فقه و حقوق اسلامی

پایان نامه مقطع کارشناسی ارشد

رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

بررسی آراء فقهای شیعه و سنی پیرامون بیمه ی متعارف

استاد راهنما:

دکتر حسین ایمانی

استاد مشاور:

دکتر محمد امین فرد

پژوهشگر:

مرضیه پور قدری

اسفند ۱۳۸۹

تبریز / ایران

بسم الله الرحمن الرحيم

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشگاه تربیت معلم آذربایجان

دانشکده الهیات

گروه فقه و حقوق اسلامی

پایان نامه مقطع کارشناسی ارشد

رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

بررسی آراء فقهای شیعه و سنی پیرامون بیمه ی متعارف

استاد راهنما:

دکتر حسین ایمانی

استاد مشاور:

دکتر محمد امین فرد

پژوهشگر:

مرضیه پور قدری

اسفند ۱۳۸۹

تبریز / ایران

تقدیم به :

مادر م

تقدیر و تشکر:

« الْحَمْدُ لِلَّهِ الْأَوَّلِ بَلَّا أَوَّلِ كَانَ قَبْلَهُ وَالْآخِرِ بَلَّا آخِرِ يَكُونُ بَعْدَهُ »

ستایش از آن خدای اول است که هیچ اولی قبل از او نیست و مخصوص خدای آخر است که هیچ آخری بعد از او نیست.

« صحیفه ی سجادیه، دعای اول »

سپاس بی کران، پروردگار بزرگ را که یاریم داد تا بار دیگر گامی کوچک در مسیر بی انتهای علم و دانش بردارم.

اکنون که انجام این تحقیق به پایان رسید، بر خود لازم می دانم تا ضمن شکرگزاری به درگاه خدای متعال، سپاسگزار همه ی عزیزانی باشم که مرا در این راه یاری و کمک نمودند.

بی شک، تهیّه ی این مجموعه میسر نمی شد مگر با مساعدت اساتید بزرگوار؛ از این رو، وظیفه ی خود می دانم که از استاد راهنمای ارجمند و بزرگوارم جناب آقای دکتر « حسین ایمانی » و نیز از استاد مشاور ارجمند و بزرگوارم جناب آقای دکتر « محمد امین فرد » که راهنمایی ها و مشاوره های ارزنده ای را در مراحل مختلف تدوین پایان نامه ارائه نمودند، کمال تشکر و احترام را داشته باشم. همچنین، از بقیّه ی اساتید محترم گروه که توفیق کسب دانش و ادب را در محضرشان داشته ام، قدردانی می نمایم.

در پایان، بر خود لازم می دانم که از مادر و برادران و خواهران دلسوز و مهربانم که از کودکی تا به الآن، همواره، یار و مددکار و پشتیبانم بودند، نهایت تشکر و قدردانی را داشته باشم و نیز از همسر عزیزم که در مراحل مختلف نگارش پایان نامه، مشوق و همراه و کمک کارم بودند، سپاسگزارم و برای مادر و خواهر ایشان، که آن ها نیز به نوعی در تدوین این پایان نامه نقش داشته و یاریم کردند، از خدای متعال، توفیق الهی را خواستارم.

مرضیه پورقدری

۱۳۸۹/۱۲/۱۱

تبریز - ایران

چکیده

از جمله مسائل مستحدث و نو این روزگار، که پاسخ فقهی و شرعی می طلبد عقد بیمه است که از لحاظ شکلی و اهداف بیمه گذاران و بیمه گران به بیمه ی تعاونی و بازرگانی تقسیم می شود که در مورد بیمه های تعاونی همه ی فقها، اعم از شیعه و سنی بر مشروعیت آن ها نظر داده اند، ولی در مورد بیمه های بازرگانی یا خصوصی، فقها به سه دسته تقسیم می شوند که عبارتند از: مخالفین، موافقین و قائلین به تفکیک در حلیت و حرمت بیمه. مخالفین بیمه که همه ی انواع بیمه را حرام می دانند، شامل دو دسته می شوند که دسته ای از آن ها، انحصار عقود در عقود معهود فقهی را مانع مشروعیت بیمه می دانند و دسته ای دیگر معتقدند که اشکالاتی نظیر ضمان قبل از لزوم، غرر، قمار، ربا و ... که بر بیمه وارد می شوند موجب عدم مشروعیت آن می شوند. اما موافقین بیمه که همه ی انواع بیمه را شرعی و حلال می دانند شامل سه گروه می گردند :

- گروهی که بیمه را با عقود معهود فقهی و یا اعمال حقوقی دیگر، مقایسه و تطبیق می دهند.
- گروهی که به استقلال عقد بیمه حکم کرده اند.
- گروهی که برای توجیه مشروعیت قرارداد بیمه از اصول و ادله ی استنباط احکام یاری گرفته اند.
- و قائلین به تفکیک در حلیت و حرمت بیمه، به حلال بودن برخی از انواع بیمه و حرام بودن بعضی دیگر معتقدند.

کلمات کلیدی : بیمه، ضمان، صلح، جعاله، هبه، مضاربه

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
چکیده.....	یک
مقدمه	۲
۱. مفاهیم و کلیات	
۱-۱. بیان مسأله.....	۳
۲-۱. ضرورت تحقیق	۴
۳-۱. سؤالات اساسی تحقیق.....	۴
۴-۱. فرضیات تحقیق.....	۵
۵-۱. پیشینه ی علمی تحقیق.....	۵
۶-۱. مفهوم شناسی.....	۷
۱-۶-۱. مفهوم لغوی بیمه.....	۷
۲-۶-۱. معادل بیمه در زبان عربی.....	۸
۳-۶-۱. مفهوم اصطلاحی بیمه.....	۹
۴-۶-۱. اصطلاحات مهم بیمه ای.....	۱۱
۱-۴-۶-۱. بیمه گذار.....	۱۱
۲-۴-۶-۱. بیمه گر.....	۱۱
۳-۴-۶-۱. حق بیمه.....	۱۱
۴-۴-۶-۱. موضوع بیمه.....	۱۲
۵-۴-۶-۱. الحاقی.....	۱۳
۶-۴-۶-۱. مبلغ بیمه ای.....	۱۳
۷-۴-۶-۱. نفع بیمه ای.....	۱۳

- ۱-۶-۸. بیمه نامه..... ۱۴
- ۱-۶-۹. فرانشیز..... ۱۵
- ۱-۶-۱۰. ذخیره ی بیمه ای..... ۱۵
- ۱-۷. تاریخچه ی بیمه..... ۱۷
- ۱-۷-۱. سابقه ی تاریخی بیمه در جهان..... ۱۷
- ۱-۷-۲. سابقه ی تاریخی بیمه در کشورهای اسلامی..... ۲۰
- ۱-۷-۳. سابقه ی تاریخی بیمه در ایران..... ۲۱
- ۱-۷-۴. سابقه ی بیمه در اسلام..... ۲۳
- ۱-۷-۴-۱. نمونه های تاریخی..... ۲۳
- ۱-۷-۴-۱-۱. حلف الفضول..... ۲۳
- ۱-۷-۴-۲. معاهده مدینه..... ۲۳
- ۱-۷-۴-۲. اصل کفالت همگانی..... ۲۴
- ۱-۷-۴-۳. پیشینه ی بیمه در حقوق اسلام..... ۲۴
- ۱-۷-۴-۳-۱. موجبات و مراتب ارث..... ۲۵
- ۱-۷-۴-۳-۲. مفهوم عاقله..... ۲۶
- ۱-۷-۴-۳-۳. مفهوم عصبه..... ۲۷
- ۱-۷-۴-۴. نظام عاقله..... ۲۷
- ۱-۷-۴-۵. بیمه و ضمان جریره..... ۲۹

۲. اقسام و ویژگی های بیمه

- ۱-۲. اقسام بیمه ۳۰
- ۱-۱-۲. بیمه ی تعاونی..... ۳۱
- ۲-۱-۲. بیمه ی اجتماعی..... ۳۱

- ۱-۲-۱-۲. تعریف بیمه ی اجتماعی..... ۳۱
- ۲-۲-۱-۲. طبقات تحت پوشش تأمین اجتماعی ۳۱
- ۳-۲-۱-۲. خطرهای مربوط به بیمه های اجتماعی..... ۳۲
- ۴-۲-۱-۲. بیمه گر و بیمه گذار در بیمه های اجتماعی..... ۳۲
- ۵-۲-۱-۲. خصوصیات بیمه ی اجتماعی..... ۳۲
- ۳-۱-۲. بیمه ی خصوصی یا بازرگانی..... ۳۵
- ۱-۳-۱-۲. خصوصیات بیمه های خصوصی..... ۳۵
- ۲-۳-۱-۲. اقسام بیمه های خصوصی..... ۳۵
- ۱-۲-۳-۱-۲. بیمه ی اموال و اقسام آن..... ۳۵
- ۲-۲-۳-۱-۲. بیمه ی مسئولیت و اقسام آن..... ۳۶
- ۳-۲-۳-۱-۲. بیمه ی اشخاص و اقسام آن..... ۳۸
- ۴-۱-۲. تقسیمی دیگر از بیمه (بیمه ی اتکایی و بیمه ی مستقیم) ۴۳
- ۱-۴-۱-۲. تعریف بیمه ی اتکایی..... ۴۳
- ۲-۴-۱-۲. تعریف بیمه ی مستقیم..... ۴۳
- ۲-۲. مختصات بیمه ۴۵
- ۱-۲-۲. ماهیت بیمه..... ۴۵
- ۲-۲-۲. ایجاب و قبول در عقد بیمه..... ۴۷
- ۳-۲-۲. بیمه، عقد معاوضی..... ۴۹
- ۴-۲-۲. بیمه، عقد لازم..... ۴۹
- ۵-۲-۲. بیمه، عقد احتمالی..... ۵۰
- ۶-۲-۲. بیمه، عقد مستمر..... ۵۰
- ۷-۲-۲. بیمه، عقد رضایی..... ۵۱

۵۱.....	۸-۲-۲. بیمه، عقد تحمیلی.....
۵۲.....	۹-۲-۲. بیمه، عقد معلق.....
۵۳.....	۱۰-۲-۲. بیمه، عقد عهدی (غیر تملیکی).....
۵۳.....	۱۱-۲-۲. بیمه ، عقدی مستقل.....
۵۴.....	۳-۲. عقد بیمه و شرایط عمومی قراردادها.....
۵۴.....	۱-۳-۲. انشای عقد بیمه.....
۵۵.....	۲-۳-۲. موضوع و عوضین در عقد بیمه.....
۵۶.....	۳-۳-۲. جهت عقد بیمه.....
۵۷.....	۴-۲. شرایط اختصاصی عقد بیمه.....
۵۷.....	۱-۴-۲. مشخص بودن مورد بیمه.....
۵۷.....	۲-۴-۲. معین بودن متعاقدين.....
۵۸.....	۳-۴-۲. مشخص بودن حق بیمه.....
۵۸.....	۴-۴-۲. تعیین مدت بیمه.....
۵۸.....	۵-۴-۲. انعقاد عقد بیمه.....
۵۹.....	۶-۴-۲. بیمه نامه.....
۵۹.....	۷-۴-۲. تعهدات بیمه گر و بیمه گذار در عقد بیمه.....
۵۹.....	۱-۷-۴-۲. تعهدات بیمه گذار.....
۵۹.....	۲-۷-۴-۲. تعهدات بیمه گر.....
۶۰.....	۸-۴-۲. دریافت کننده ی مبلغ بیمه.....
۶۱.....	۹-۴-۲. خیار شرط در ضمن عقد بیمه.....
۶۱.....	۱۰-۴-۲. بطلان عقد بیمه.....
۶۳.....	۱۱-۴-۲. فسخ و انفساخ قرارداد بیمه.....

- ۶۴..... ۲-۴-۱۱. موارد فسخ از طرف بیمه گر.....
- ۶۴..... ۲-۴-۱۱. ۲. موارد فسخ از طرف بیمه گذار.....
- ۶۵..... ۲-۴-۱۱. ۳. موارد انفساخ قرارداد بیمه.....
- ۶۶..... ۲-۵. اصول اساسی بیمه.....
- ۶۶..... ۲-۵-۱. اصل حسن نیت.....
- ۶۷..... ۲-۵-۲. اصل جبران خسارت (غرامت).....
- ۶۷..... ۲-۵-۳. اصل جانشینی.....
- ۶۸..... ۲-۵-۴. اصل نفع بیمه ای.....

۳. بررسی آراء فقهای شیعه و سنی پیرامون بیمه ی متعارف

- ۷۱..... ۳-۱. بررسی مهم ترین ادله ی مخالفین بیمه ی متعارف.....
- ۷۲..... ۳-۱-۱. انحصار عقود در عقود معهود فقهی مانع مشروعیت بیمه ی متعارف است.....
- ۷۴..... ۳-۱-۲. اشکالات وارده بر بیمه ی متعارف، مانع مشروعیت آن است.....
- ۷۴..... ۳-۱-۲-۱. بیمه و ضمان قبل از لزوم.....
- ۷۶..... ۳-۱-۲-۲. بیمه و غرر.....
- ۷۹..... ۳-۱-۲-۳. بیمه و تعلیق در عقد.....
- ۸۰..... ۳-۱-۲-۴. بیمه و قمار.....
- ۸۲..... ۳-۱-۲-۵. بیمه و عقد سفهی.....
- ۸۳..... ۳-۱-۲-۶. بیمه و ربا.....
- ۸۵..... ۳-۱-۲-۷. بیمه و اکل مال به باطل.....
- ۸۶..... ۳-۱-۲-۸. بیمه و مبارزه با قضا و قدر الهی.....
- ۸۷..... ۳-۱-۲-۹. بیمه و بیع معدوم.....

- ۳-۱-۲-۱۰. بیمه و بیع کالی به کالی (دین به دین) ۸۸
- ۳-۲. بررسی مهم ترین ادله ی موافقین بیمه متعارف... ۹۰
- ۳-۲-۱. گروهی که بیمه را با عقد معهود فقهی و یا اعمال حقوقی دیگر، مقایسه و تطبیق می دهند..... ۹۰
- ۳-۲-۱-۱. بیمه و مضاربه..... ۹۰
- ۳-۲-۱-۲. بیمه و ضمان..... ۹۲
- ۳-۲-۱-۳. بیمه و هبه..... ۹۸
- ۳-۲-۱-۴. بیمه و جعاله..... ۹۹
- ۳-۲-۱-۵. بیمه و صلح..... ۱۰۱
- ۳-۲-۱-۶. بیمه و شرکت..... ۱۰۲
- ۳-۲-۱-۷. بیمه و قرض..... ۱۰۳
- ۳-۲-۲. ادله ی گروهی که به استقلال عقد بیمه حکم کرده اند..... ۱۰۴
- ۳-۲-۲-۱. عمومات و اطلاعات ادله ی صحّت عقود..... ۱۰۷
- ۳-۲-۲-۱-۱. دلالت آیه ی « یا أیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ » ۱۰۸
- ۳-۲-۲-۲. دلالت آیه ی « یا أیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لَا تَأْکُلُوا أَمْوَالَکُمْ بَیْنَکُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَکُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْکُمْ » ۱۱۱
- ۳-۲-۲-۳. دلالت حدیث « المؤمنون عند شروطهم » ۱۱۳
- ۳-۲-۲-۴. دلالت حدیث « الناس مسلطون علی أموالهم » ۱۱۹
- ۳-۲-۲-۲. عدم انحصار عقود (اصل آزادی قراردادها) ۱۲۰
- ۳-۲-۲. عقلایی بودن عقد بیمه..... ۱۲۲
- ۳-۲-۳. گروهی که برای توجیه مشروعیت قرارداد بیمه از اصول و ادله ی استنباط احکام یاری گرفته اند..... ۱۲۴

۱۲۵..... ۱-۳-۲. بیمه و اصل اباحه.....

۱۲۷..... ۲-۳-۲. بیمه و عسر و حرج.....

۱۲۹..... ۳-۳-۲. بیمه و ضرورت و اضطرار.....

۱۳۱..... ۴-۳-۲. بیمه و مصالح مرسله و استصلاح.....

۱۳۳..... ۵-۳-۲. بیمه و استحسان.....

۱۳۵..... ۳-۳. ادله ی گروهی که در حرمت و حلیت بیمه، قائل به تفکیک شده اند.....

۱۳۷..... نتیجه ی کلی.....

۱۳۹..... فهرست منابع.....

چکیده ی لاتین.

فصل اول

مفاهیم و کلیات

مقدمه

پیشرفت فنی، صنعتی و علمی بشر، بر روی همه ی شؤون زندگی وی تأثیر گذارده است و با توجه به سرعت چندین برابر حوادث و پدیده های نوین، نسبت به گذشته، موضوعات فراوانی در معرض پاسخ گویی فقه اسلامی قرار گرفته است. هر روز مسلمانان با مسائل جدید در زندگی خودشان روبه رو می شوند. تکلیف آن ها در مورد مسائل جدید و نو باید روشن شود. نیازهای روزمره و بزرگی که پیش می آید، پاسخ فقهی و شرعی می طلبد. تکلیف مسائل مستحدثه را عالمان دینی باید تبیین کنند. وظیفه ی شناخت موضوعات (نه مصادیق) و عرضه ی آن ها بر اصول شریعت و استنباط حکم دینی آن ها با تکیه بر منابع معتبر فقهی با شیوه ی اصول و استنباط، بر عهده ی مجتهدان و فقیهان زمان شناس است، تا حکم شرعی مسائل متحول زندگی مردم و موضوعات جدید را با توجه به مصالح و مفاسد قطعی آن ها به دست آورده و بیان کنند.

از جمله مسائل مستحدث و نو، عقد بیمه است. قرارداد بیمه، یکی از موضوعات مهم این روزگار است که قلمرو وسیعی از زندگی فردی و اجتماعی و جنبه های اقتصادی زندگی افراد بشر را پوشش می دهد.

با توجه به گستردگی و تنوع اقسام بیمه دیدگاههای چندگانه ای از طرف فقهاء شیعه و سنی مطرح شده است. از این رو، شایسته است آراء گروه های مختلف، مطرح و مورد نقد و بررسی قرار گیرند که در این رساله به این مهم، پرداخته شده و فصول آن بدین شرح تنظیم گشته اند:

فصل اول به مفاهیم و کلیات اختصاص یافته است که به مفهوم شناسی و تاریخچه و اقسام بیمه می پردازد. فصل دوم نیز به اقسام و ویژگی های بیمه می پردازد که در آن اقسام و مختصات بیمه، شرایط عمومی و اختصاصی بیمه و هم چنین اصول اساسی بیمه مطرح و تبیین شده اند.

دو فصل مذکور، در حقیقت به عنوان مقدمه ی ورود در بحث اصلی (بررسی آراء فقهاء شیعه و سنی پیرامون بیمه ی متعارف) تنظیم گشته اند و بدان علت با اهمیت دیده شده اند که بیان حکم و آراء مختلف در باب یک موضوع، بدون شناخت کلی و اصولی آن موضوع و مختصات آن، نارسا و مخدوش است.

فصل سوم، به بررسی آراء فقهاء شیعه و سنی پیرامون بیمه ی متعارف پرداخته است که در آن، ابتدا مهم ترین ادله ی مخالفین و موافقین بیمه را مورد نقد و بررسی قرار داده ایم و سپس، اشاره کوتاهی داشته ایم به ادله ی گروهی که در حرمت و حلیت بیمه، قائل به تفکیک شده اند؛ یعنی، با برخی اقسام بیمه موافق و با برخی دیگر مخالف بوده اند.

۱-۱. بیان مسأله:

در این تحقیق در صدد این هستیم که مهم ترین ادله ی مخالفین و موافقین بیمه ی متعارف از بین فقهاء شیعه و سنی را مورد نقد و بررسی قرار دهیم و ببینیم که گروه های مخالف و موافق چگونه به طرح موضوع بیمه و تحلیل شرعی و فقهی آن در پرتو اصول و قواعد کلی فقه پرداخته اند تا در نهایت به یک جمع بندی و دیدگاه جامع و کامل دست یابیم.

گروهی از مخالفین بیمه ی متعارف، انحصار عقود در عقود معهود فقهی را مانع مشروعیت آن می دانند و گروهی دیگر اشکالات وارد شده بر بیمه ی متعارف را مانع مشروعیت آن می دانند که در این تحقیق، ضمن تبیین انحصار یا عدم انحصار عقود در عقود معهود فقهی، به بررسی مهم ترین اشکالات وارده بر بیمه پرداخته ایم.

موافقین بیمه ی متعارف نیز به چند گروه تقسیم شده اند؛ گروهی، بیمه را با عقود معهود فقهی و یا اعمال حقوقی دیگر، مقایسه و تطبیق می دهند؛ گروهی به استقلال عقد بیمه حکم می کنند و گروهی دیگر برای توجیه مشروعیت قرارداد بیمه از اصول و ادله ی استنباط احکام یاری می گیرند که استدلال های گروه های مختلف را تبیین کرده و مورد بررسی قرار داده ایم.

در نهایت، اشاره ی مختصری داشتیم به دیدگاه گروهی که در حلیت و حرمت بیمه، قائل به تفکیک شده اند؛ یعنی با برخی اقسام بیمه موافق و با برخی دیگر مخالف بوده اند.

در پایان، ذکر این نکته ضروری است که منظور نگارنده از بیمه ی مورد بحث، بیمه ی خصوصی و تجاری است؛ زیرا که بیمه اجتماعی و تعاونی به اتفاق همه ی فقهای اسلامی، صحیح و بدون اشکال است و ما فقط در صورت نیاز متعرض آن ها خواهیم شد.

۲-۱. ضرورت تحقیق:

موضوعی که نگارنده به عنوان پایان نامه ی تحصیلی خود برگزیده ام از آن جهت ضرورت دارد که:

الف- بیمه در جهان امروز، یک ضرورت جدی در زندگی انسان ها شمرده می شود و اهمیت آن هنگامی آشکار می شود که تحولات جهانی امروز با جهانی مقایسه شود که در آن بیمه نباشد، بیمه ای که در مسائل اقتصادی، اجتماعی و خانوادگی، در برابر خطرات، احساس امنیت و اطمینان ایجاد کرده است.

ب- بحث بیمه، بحث نسبتاً نویی است و به اصطلاح فقهاء از مسائل مستحدثه است که در باره ی حکم آن، میان فقهاء، خصوصاً فقهاء شیعه و سنی، اختلاف نظر وجود دارد.

ج - دیگر این که در مورد موضوع مورد بحث، منابع کافی و تألیفات قابل توجه وجود ندارد که گره گشای شخص در بررسی ها و کاوش هایش باشد.

بنابراین، موضوع بیمه را به عنوان پایان نامه ی خود برگزیدم تا در حد توان و بضاعت خویش به بررسی آراء فقهاء شیعه و سنی پیرامون بیمه ی متعارف بپردازم.

۳-۱. سؤالات اساسی تحقیق:

سؤالاتی که این رساله در صدد پاسخگویی به آن ها است از این قرار می باشد:

۱. حکم فقهی بیمه از نظر فقهاء شیعه و سنی چیست؟

۲. استدلالات کدام گروه (مخالفین یا موافقین بیمه) با اصول و قواعد کلی مطابقت بیشتری

دارد؟

۴-۱. فرضیات تحقیق:

۱. فقهاء شیعه و سنی در حکم فقهی بیمه، دیدگاههای مختلف و متفاوت دارند.
۲. استدلالات موافقین بیمه، با اصول و قواعد کلی، مطابقت بیشتری دارد.

۵-۱. پیشینه ی علمی تحقیق:

اولین فقیه اهل سنت که درباره ی بیمه اظهار نظر کرده، محمدبن عبدالعزیز بن عابدین دمشقی، معروف به ابن عابدین (۱۱۹۸-۱۲۵۲ ه . ق) است . وی یکی از فقهای نامدار مذهب حنفی بوده و صاحب کتاب های معروف « الرد المختار علی الدر المختار » شرح « تنویرالابصار فی المذهب الحنفی » معروف به حاشیه ی ابن عابدین و ... است.

پیش از وی، کسی از بیمه، بحث نکرده است؛ زیرا بیمه به عنوان یک نظام جدید و معاهده ی نو، قبل از قرن سیزدهم هجری در کشورهای شرقی، از جمله کشورهای اسلامی ناشناخته بوده است. در دورانی که رابطه ی تجاری بین شرق و غرب، در پی انقلاب صنعتی اروپا رواج یافت، بیمه نیز همراه با کالاهای وارداتی در سرزمین های اسلامی مطرح شد و به عنوان یک مسأله ی مستحدث، مورد پرسش از فقیهان قرار گرفت.

اولین فقیه شیعه که درباره ی حکم بیمه اظهار نظر کرده است و کلمه ی « بیمه » در سؤالی که از وی شده است، وجود دارد، مرحوم سید محمد کاظم یزدی، فقیه نامدار شیعه و صاحب کتاب « العروة الوثقی » (متوفای ۱۳۲۷ ه . ق) است که در کتاب « سؤال و جواب » در پاسخ دو سؤال که یکی راجع به بیمه ی اموال و دیگری راجع به بیمه ی عمر است، اظهار نظر کرده است.

می توان گفت فقهاء و مراجع تقلید شیعه، بسی دیرتر از علمای اهل سنت، درباره ی بیمه اظهار نظر کرده اند زیرا، در آثار مراجع بزرگ تقلید همچون مرحوم سید ابوالحسن اصفهانی و دیگر علمای معاصر ایشان و هم چنین در رساله ی توضیح المسائل مرحوم آیت الله بروجردی، مرجع بزرگ تقلید که اولین و کامل ترین رساله به فارسی است، از این پدیده ی مهم، سخنی به میان نیامده است. با اینکه بی تردید در روزگار آنان، بیمه در جهان اسلام، معروف بوده و میان بازرگانان و دیگر طبقات جامعه ی تشیع، کم و بیش رواج داشته است.

ولی اهمیت بیمه و نیازی که جامعه ی اسلامی بدان احساس می کند، موجب شد تا بسیاری از مراجع تقلید امروز شیعه بیمه را مورد توجه قرار داده و نظر خود را درباره ی آن اعلام دارند و الا در چاپ های چندین سال قبل رساله های عملیه ی فقهای شیعه، راجع به این مسأله به نفی و اثبات، اشاره ای نشده بود.

اما، مهمترین کتبی که پیرامون بیمه نوشته اند به قرار زیر است:

الف- کتب عربی:

۱. التأمین نظریه و تطبیقاً نوشته ی جلیل قسطو
۲. التأمین و موقف الشریعة الاسلامیة منه، نوشته ی سید محمد دسوقی
۳. نظام التأمین حقیقه و الرأی الشرعی فیه، نوشته ی مصطفی احمد زرقاء و

ب - کتب فارسی :

۱. مسأله ربابه ضمیمه بیمه و بررسی فقهی مسأله بیمه، نوشته ی مرتضی مطهری
 ۲. بیمه در حقوق اسلام، نوشته ی سید محمد خامنه ای
 ۳. بیمه در سیستم اقتصادی اسلام، نوشته ی محمد نجات الله صدیقی
 ۴. قرارداد بیمه در حقوق اسلام و ایران، نوشته ی توفیق عرفانی
 ۵. بررسی فقهی عقد بیمه، نوشته ی احمد جمالیزاده
 ۶. بررسی مبانی بیمه در اسلام، نوشته ی عبدالحسین برهانیان و سید ابوالقاسم نقیبی
 ۷. و در نهایت رساله های مراجع تقلید که اشاره ای به حکم بیمه داشته اند و ...
- با این حال باید اذعان کرد که با توجه به اهمیت، تنوع و گستردگی اقسام بیمه، نوشته های فقهی درباره ی بیمه اندک است و هنوز در این زمینه، خلأ بزرگی احساس می شود.
- امید است عنوان خاص بررسی آراء فقهاء شیعه و سنی پیرامون بیمه ی متعارف که در این رساله بدان پرداخته ایم، اندکی از این خلأ بزرگ را برطرف نماید که در این عنوان خاص کتابی پیدا نکردم.

۱-۶. مفهوم شناسی :

نخستین گام در هر پژوهش، شناخت موضوع و مفاهیم و اصطلاحات مرتبط با آن است. از این رو، در این فصل، ابتدا مفهوم بیمه و اصطلاحات مهم بیمه ای مورد بررسی قرار می گیرد تا ورود به سایر مباحث آسان تر شود.

۱-۶-۱. مفهوم لغوی بیمه

فرهنگ نویسان در زمینه منشأ و ریشه ی لغوی واژه ی بیمه اتفاق نظر ندارند. مرحوم علی اکبردهخدا، واژه ی بیمه را مأخوذ از زبان هندی می داند و درباره ی آن می نویسد: « بیمه { م م } هندی و به معنای ضمانت مخصوص از جان و مال { می باشد } که در تمدن جدید رواج یافته است.»^۱

مؤلف کتاب « فرهنگ فارسی »، بیمه را از اصل « بیما » Bima { اردو و هندی } به معنای ضمانت دانسته است.^۲

در مقابل، برخی معتقدند که بیمه یک لغت خالص فارسی است و ریشه ی آن نیز به احتمال زیاد، واژه ی « بیم » به معنای ترس است.^۳

۱ . دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، ج ۳، ص ۴۵۸۸.

۲ . معین، محمد، فرهنگ معین، ج ۱، ص ۶۳۳.

۳ . برهانیان، عبدالحسین و ...، بررسی مبانی بیمه در اسلام، ص ۱۷.